

цехову продукцію «цза» та кустарне виробництво абсолютно неконкурентоспроможними на внутрішньому ринку. З іншої сторони, почалась поступова капіталізація японського виробництва, що, однак, набрала значних обертів лише після реставрації імператорської влади у 1868 р.

Та наслідки не обмежувались лише економічним фактором. Підписання подібних договорів підтверджувало недієздатність та слабкість уряду сьогуна. Піднялись хвилі протесту. Зокрема, активно вирізнялись «рух за відновлення імператорської влади» та «рух за вигнання іноземців». Їх головним осередком були південно-західні провінції, котрі, шляхом політичних змін, прагнули реалізувати капіталізацію регіону (відзначу, що на той час даний регіон держави був найбільш економічно розвинутим). Відкриття Японії вкрай загострило й без того існуючі політичні, соціальні та економічні проблеми всередині цієї країни, кульмінацією чого стала громадянська війна «Босін» 1867-1868 рр.

У свою чергу, США досягнуло своєї основної мети – закріплення стратегічного плацдарму на Далекому Сході, водночас ставши своєрідним дипломатичним «першопрохідцем» у справі «відкриття» та залучення Японії як суб'єкта до сфери міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тояма С. Крушение феодализма в Японии / Тояма Сигеки. М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – 363 с.
2. Елисеев В. Японская цивилизация / В. Елисеев, Д. Елисеев. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 528 с.
3. Норман Г. Возникновение современного государства в Японии / Герберт Норман. М.: Издательство восточной литературы, 1961. – 297 с.
4. Жуков А. История Японии. Т. I. С древнейших времен до 1868 г. / Отв. ред. А. Е. Жуков. – М.: Институт востоковедения РАН, 1998. – 659 с.
5. Теймс Р. Япония: история страны / Р. Теймс. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2009. – 416 с.
6. Мак-Клейн Д. Япония: сёгунат Токугавы – в XXI веке / Джеймс Мак-Клейн. М.: АСТ: Астрель, 2011. – 895 с.
7. Мещеряков А. Император Мейдзи и его Япония. [Электронный курс] / Режим доступа: <http://www.litres.ru/static/or4/view/or.html?baseurl=/static/trials/04/96/27/04962703.&uuid=2c9a2a51-74e9-11e2-87fe-002590591dd6&art=4962703&trials=1&user=191018549&file=7069578>
8. Хиллсборо Р. Синсенгуми, последний самурайский отряд сёгуна. [Электронный курс] / Режим доступа: <http://readli.net/chitatonline/?b=392151&pg=1>
9. История США в четырех томах. Т. 1. 1607–1877 / Ред. кол.: Н. Н. Болховитинов, М. С. Альперович, Р. Ф. Иванов и др. М.: Издательство «НАУКА», 1983. – 687 с.
9. EMPIRE OF JAPAN TREATY Kanagawa, March 31, 1854. [Электронный курс] / Режим доступа: <http://core.ecu.edu/hist/tuckerjo/kanagawa.pdf>
10. Отношения между США и Японией в период заключения «неравноправных договоров» (1854–1868). [Электронный курс] / Режим доступа: http://www.bakumatsu.ru/lib/Nosov_USA-Japan.pdf

Горбаль О.

Науковий керівник – доц. Костюк Л. В.

ОБРЯДОВЕ ЗНАЧЕННЯ ГОЛОВНИХ УБОРІВ В УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЯХ

Із глибини віків веде свій відлік історія головних уборів, котрі виконували не лише утилітарні, а й більш широкі функції, в тому числі прикрашання голови та всього комплексу вбрання. Проблема їх розвитку дуже складна й до кінця не розв'язана.

Зараз важко собі уявити, як ще півсторіччя тому українські жінки не виходили з дому без елегантного капелюшка чи строкатої хустки. А ті колосальні зусилля, що зараз витрачаються на догляд за волоссям, йшли в першу чергу на придбання виразного головного убору. Як пов'язати хустку, або ефектно одягти капелюшка – це те, над чим глибоко замислювались, дивлячись у дзеркало, тогочасні кокетки.

Актуальність теми зумовлена відродженням українських традицій, звичаїв, які необхідні для становлення української самоідентичності, вивчення історії культури, історії українського мистецтва та історії України в цілому, малодосліджуваністю теми.

Метою даної розвідки є вивчення обрядового значення головних уборів у українських традиціях та їх місце в народній культурі в цілому.

У відповідності з метою дослідження ставляться такі **завдання**: простежити історію розвитку головних уборів; охарактеризувати обрядове значення традиційних головних уборів; дослідити основні види головних уборів українців.

Головні убори українок чітко розмежовуються за формою та способом носіння, а саме: жіночі та дівочі. Найхарактернішими головними уборами дівчат були: начільна стрічка, обручник, вінець. Жінки навпаки закривали волосся. Тому їх найтипівішими головними уборами були хустина та намітка.

Д. Зелений усі головні убори поділяв на такі типи: рушникові, чепці, шапки та дівочі вінки [7, с. 315]. К. Мошинський дає іншу порівняльно-класифікаційну схему: перев'язь – пов'язка, чільце – діадема і корона з пір'я [7, с. 228]. Г. Маслова розподіляє дівочі головні убори на смужки тканини, обручі з твердою основою, вінці, вінки, уплітки, налобники з металевими підвісками; жіночі – на рушникові,

кичкоподібні, кокошники, самшури, ковпаки, шапки [7, с. 228]. У кожному випадку, як бачимо, в основу класифікації головних уборів покладені різні ознаки: матеріал, форма, конструкція тощо.

Більш вдалу класифікацію головних уборів зробив у своєму дослідженні Я. Прилипко, бо знайшов єдину класифікаційну основу для виділення груп головних уборів та підкреслював генетичну послідовність їхнього розвитку [5, с. 144].

Українські жінки, жінки-міщанки у XIX ст. носили шапки-кораблики, облямовані дорогим хутром. Хутро свідчило про соціальний статус жінки. Крім того, шапки-кораблики були низькими та високими із опуклим наголовком та хутряним околицем [10]. Прямокутний платковий жіночий головний убір називався наміткою. Це лляна, рідше конопляна тонка або взагалі прозора, часом підкрохмалена тканина, що мала довжину приблизно 5 м, а ширину 50 см. Орнамент на тканині, манера зав'язування та способи укладання — все це залежало від місцевості та індивідуального смаку господині [9, с. 211]. Серед біднішого населення найчастіше зустрічалися вибіячані хустки із бавовни. Ще й у 20-х роках XX століття на Поділлі користувалися хустками із домашньої тканини [12, с. 144]. Як правило, українки поєднували два головні убори: намітку, котра могла бути понад три метри завдовжки і яку пов'язували на очіпок, та шапочку, виготовлену з парчі чи оксамиту. Згодом на зміну традиційним наміткам прийшла хустка, котру з часом стали зав'язувати і просто на волосся.

По всій території Середньої Наддніпряни до кінця XIX ст. зберігся звичай покривати заміжній жінці голову полотнищем тканини, що із часом перетворилося на різні форми жіночого вбрання голови [1].

Щодо чоловічих головних уборів, то вони не потребують такої детальної класифікації, хоч і були досить різноманітними, бо виготовлялися із різноманітних матеріалів – від соломи до хутра.

Найпоширенішими чоловічими головними уборами були капелюхи та шоломи (магерки). Капелюхи робили із овечого хутра або сукна із хуτροвою опушкою, а носили залежно від місцевих звичаїв – прямо на всю голову, заломлюючи посередині, зсуваючи на потилицю чи набік. Шоломи шили з коричневої або сірої повсті. За формою вони були напівсферичні або конусоподібні, без крис або з високо загнутими крисами.

Головні убори селян менш різноманітніші. Це шапки-ковпаки з червоної, синьої або зеленої тканини, котрі були обшиті внизу іншою тканиною або хутром.

Ще одним видом чоловічих уборів були шапки, котрі виготовлялися у домашніх умовах або замовлялися. Влітку чоловіки по всій території України носили брилі. Для їх виготовлення плели вузькі смужки із стебел пшениці або жита, з яких зшивалась верхня частина і поля [2, с. 134].

Розглянувши топологію українських головних уборів бачимо, що вона є вельми багатого та різноманітною. Це і лопатушки, стрічки – бинди, пов'язки, чільця, очіпки, хустки. А серед чоловічих це – підворота, кресані, брилі, клепані, кучми, мазниці, малахаї, шлики та шапки, а в літній період капелюхи, що і також зустрічалися серед дівчат. Головні убори виражали соціальну приналежність та змінювалися в залежності від віку, сімейного стану жінки. Також їх можна поділити на святкові, буденні, обрядові і завжди були тісно пов'язані із зачіскою та одягом.

Щодо розвитку чоловічих головних уборів, то період Княжої доби убирають в себе візантійські традиції. До наших часів не вдалося зберегти прикладів, можна лише побачити деякі з них на мініатюрах літописів. Зокрема, в письмових джерелах повідомляється про такі види головних уборів як клобук та ковпак.

У XI – XIII ст. взимку чоловіки носили переважно сферичні шапки з плоским наголовком і хутряним околицем. Такі шапки бачимо на зображеннях святих в «Окладі Мстиславового Євангелія» початку XII ст. (до 1117 р.), влітку – високі шоломоподібні шапки, інколи прикрашені орнаментом [3, с. 77].

З приходом феодалізму в Європі, головні убори українців також змінюються. Про ці зміни ми дізнаємося з Радзивіллівського літописного зводу. Тут ми зустрічаємо таку характеристику: шапки з сферичним верхом, що мають закований околиць або хутряну облямівку.

Висвітлення процесу формування головних уборів, тобто принципу історичної послідовності їх розвитку дає можливість простежити всю суму факторів, які були задіяні до створення такого своєрідного комплексу матеріальної культури українців, як народний головний убір [4].

Як відомо, колись головні убори мали магічне та оберегове значення. Від різного зла по-різному вони повинні були захищати голову дівчини або заміжньої жінки, чоловіка або парубка (хоча іноді і самі здатні були принести зло). При цьому, часто головні убори відображали певні соціально-класові особливості: сімейне положення власників. Дослідники висвітлюють, що соціальна і магічна функція в головних уборах виражена найбільш яскраво. В етнографічній літературі здавна звернена увага на те, що вони використовують не тільки утилітарні, але й знакові функції. Це проявлялось в чіткому розподілі дівочих та жіночих головних уборів, їх ролі в весільних обрядах, а також в різних повір'ях, пов'язаних з ними [6, с. 244].

Для святкових дівочих головних уборів українок характерно значне видове і локальне різноманіття. Найбільш типові із них – вінки. Вони розподілені дослідниками на три групи: плоскі, плетені (свити), вінки-шнури. Їхнє різноманіття виражається як у матеріалі (стрічки, плетені шнури, шовкові тканини, пір'я пташок, штучні або живі квіти) так і в конструкції (від вузької стрічки до високих складних вінків). Цікаво, що для виготовлення плетених вінків з квітів використовували, як правило,

лише певні рослини, котрим надавались часто магичні властивості. Часто це були ароматні або хрестоцвіті трави – рута, часник, барвінок, м'ята, овес та різні квіти, які виступали символами та оберегами. З часом оберегові та знакові функції втратили своє семантичне значення. Залишилась домінуючою функція – естетична.

Традиційний весільний дівочий вінок мав свої специфічні особливості в різних історико-етнографічних регіонах. Весільний вінок, як знак молодості, відрізняв її від інших дівчат на весіллі, у ньому були вплетені магичні предмети – барвінок, часник, м'ята, овес. Ці квіти виступали як символи та обереги [8, с. 133].

Вінок, як символ і оберег, займав особливе місце серед головних уборів: це не тільки окраса, а й символ молодості, повноліття дівчини, дівочої чистоти, а в наступному етапі її життя – знак молодості на весіллі. Також відрізнялися атрибути – символи дійових осіб весілля. Знакову функцію відігравав колір. По кольору головного убору або по атрибуту головного убору можна було відрізнити сироту або вдову.

На початку ХХ століття на Поділлі, крім вінка, побутував весільний головний убір – вельон (сучасна фата), який прийшов на українські землі із Західної Європи. У багатьох селах спостерігалось побутування і вінка, і вельона. Інколи ці два головних убори поєднувались: традиційний вінок одягали на голову нареченої в суботу, а вельон – у неділю.

Щодо використання чоловічих головних уборів, то є такі відомості. На Поділлі кашкети набули більшого поширення, ніж картузи, носили їх зсунутими на потилицю чи насунутими на чоло. Головний убір нареченого прикрашався квіткою або вінком [11, с. 375].

Немаловажна роль головних уборів і в поховальних обрядах. В ХІХ – на початку ХХ століттях на всій території України похорони здійснювалися за церковно – християнським обрядом, який, однак містив елементи язичницької обрядовості. За народним повір'ям, людина продовжила жити в потойбічному світі, а тому її відповідно споряджали.

Цікаво, що одні і ті ж головні убори, але в різних функціональних навантаженнях застосовувалися і у весільній та в поховальній обрядовості. Як уже зазначалося в певні історичні епохи слов'янські дівчата ходили з розпущеним волоссям. В ХІХ – на початку ХХ століття розплетене волосся побутовало не лише під час весільної, а й під час поховальної обрядовості. Але у поховальній обрядовості розплетене волосся було символом трауру.

В обрядових головних уборах поєднувались всі функції, однак поряд із знаковою та обереговою, які дедалі більше втрачали своє первісне семантичне значення, стає домінуючою естетична. Усі елементи головного убору поєднувались конструктивно, пластично та колористично творили надзвичайно складну об'ємно – просторову форму [13].

Таким чином, традиційні головні убори українців у своєму еволюційному розвитку пройшли ряд етапів, виконували ряд функцій. Адже головний убір – необхідний атрибут в повсякденності, атрибут нареченої, нареченого, померлого, необхідний атрибут кожного будинку. Традиційні головні убори українців тим і унікальні, що вони такі ж, якими були тисячі років тому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стецький Т. Народний одяг закарпатських українців. [електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 15. 01. 2016. Режим доступу: [http://www.ridnamoda.com.ua/?p=783].
1. Стельмашук Г. Традиційні головні убори українців / Г. Стельмашук. – К.: Наукова думка, 1993. – 238 с.
2. Рыбаков Б. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. / Б. Рыбаков – М., 1982. – С. 76–77 с.
3. Українські жіночі костюми XV–XX ст. – [Електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 15. 01. 2016. Режим доступу: [http://swordmaster.org/ukr_14_17.html].
4. Український народний XVII–XIX ст. в акварелях Ю. Глоговського / Авт. та упоряд. Д. Кривач, Г. Стельмашук; ред. Ю. Гошко. – Київ: Наукова думка, 1988. – 272 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / О. Воропай. – Київ, 1991. – 349 с.
6. Зеленин Д. Женские головные уборы восточных (русских) славян / Д. Зеленин. – М., 1991. – 315 с.
7. Васіна З. Українське весільне вбрання / З. Васіна. – К., 1989. – 231 с.
8. Зеленин Д. К. Женские головные уборы восточных (русских) славян / Д. Зеленин. – М., 1991. – 315 с.
9. 10. Познанський В. Український народний одяг. [електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 15. 01. 2016. Режим доступу: [http://cygan.ucoz.ru/publ/7-1-0-60].
10. 11. Косаківський В. Весілля в с. Хоменках Шаргородського району Вінницької області (XX ст.) / В. Косаківський // Подільська старовина. – Вінниця, 1993. – С. 373–375.
11. Косміна Т. В. Українське весільне вбрання. Етнографічні реконструкції: Листівки / Т. В. Косміна. – К., 1989. – 231 с.
12. Головні убори: українська давня мода. [електронний ресурс]. – Дата опрацювання: 14. 01. 2016. Режим доступу: [http://www.epochtimes.com.ua/fashion/traditional-apparels/golovni-ubori-ukrayinska-davnya-moda-108884.html].